

УДК 338.2:631.1

В. І. Голубенко,
аспірант кафедри економіки,
Уманський національний університет садівництва
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-9204-2098>

DOI: 10.32702/2306-6792.2023.20.105

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ТА МЕХАНІЗМИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

V. Holubenko,
Postgraduate student of the Department of Economics, Uman National University of Horticulture

THEORETICAL ASPECTS OF GREENING AGRICULTURAL PRODUCTION AND MECHANISMS OF ITS PROVISION

У статті розглянуто сутність поняття "екологізація". Визначено, що екологізація як напрям розвитку сільського господарства забезпечує виробництво екологічнобезпечної аграрної продукції та є основою вирішення екологічних проблем агросектору. Розкрито важливість процесу екологізації аграрного виробництва через використання методів і способів господарювання, які не призводять до розвитку негативних екологічнонебезпечних явищ у агроєкосистемах або запобігають їх виникненню. Визначено місію екологізації та виокремлено завдання екологізації аграрного виробництва. Для забезпечення функціонування підприємств агросектору на екологічних засадах застосовують економічний механізм, фінансовий механізм та механізм державної підтримки розвитку екологоорієнтованої діяльності. Досліджено види економічного механізму: примусовий, заохочувальний, ринковий. Описано примусові і заохочувальні механізми екологізації аграрного виробництва через економічні та неекономічні важелі впливу на діяльність підприємств аграрного сектору.

The article considers the essence of the concept "greening". It is determined that greening as a direction of agricultural development ensures the production of environmentally safe agricultural products and is the basis for solving environmental problems of the agricultural sector. We reveal the importance of the process of greening agricultural production through the use of means and methods of management that do not lead to the development of negative environmentally safe phenomena in agroecosystems or prevent their occurrence. The mission of greening agricultural production has been defined. The tasks of greening production within the agricultural sector enterprises are highlighted. These tasks consist not only in ensuring the stability of agro-ecosystems and achieving harmonious development of economic entities, but also in strengthening the country's environmental security, reducing economic damage and environmental costs, reproducing natural resources, and obtaining high-quality eco-products.

It is underlined that the modern environmental orientation of the development of agricultural enterprises can be effectively manifested through a combination of economic motivation for agricultural production, social responsibility of agricultural producers and new aspects of the interest of representatives of agribusiness. It is noted that the priority basis for conducting environmentally oriented activities of agricultural enterprises should be the ecological dominant of their agricultural management.

To ensure the functioning of agricultural enterprises on environmental principles, it is necessary to apply greening agricultural production mechanisms, for entrance, an economic mechanism, a financial mechanism and a state support mechanism for the development of environmental-oriented activities. It is determined that the economic mechanism of greening can be considered as a complex set of elements that affect the economic interests of business entities and take into account their external and internal environment. The types of economic mechanisms such as compulsory, incentive and market ones are underlined. Compulsory and incentive mechanisms for greening agricultural production with economic and non-economic levers of influence on the activity of agricultural enterprises are described.

Ключові слова: екологізація, аграрне виробництво, сільськогосподарські підприємства, механізми екологізації, агросектор.

Key words: greening, agricultural production, agricultural enterprises, mechanisms of greening, agricultural sector.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зростаючі темпи використання практично всіх видів природних ресурсів до середини ХХ століття, інтенсивна і непродумана структура виробництва, зокрема і в агросекторі, та безперервне збільшення споживання призвели до появи екологічних проблем. Останніми роками рівень антропогенного на-

вантаження на навколишнє природне середовище значно зріс, викликаючи проблеми як локального, так і глобального рівня. Такий стан справ особливо має відношення до галузі аграрного виробництва, яка є досить чутливою до будь-якого втручання у розвиток агроєкосистеми. Оскільки в аграрному виробництві використовується значна кількість земельних

і водних ресурсів, а його вплив поширюється майже на 80 % загальної площі території нашої країни [1], стає очевидним, що розвиток екологоорієнтованої діяльності аграрних підприємств є першочерговим і надзвичайно важливим.

Наразі подолання екологічної кризи сучасного суспільства, покращення екологічного стану довкілля, раціональне використання ресурсів потребує невідкладного переходу на шлях сталого еколого-економічного розвитку, де необхідною умовою є забезпечення відповідного рівня екологізації суспільного виробництва, який обумовлює потребу формування екологічно орієнтованого механізму раціонального природокористування. З огляду на це необхідність екологізації аграрного виробництва є актуальною та вимагає формування дієвого та надійного механізму її забезпечення як на державному рівні, так і на рівні підприємства, з використанням різноманітних інструментів впливу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Різнноманітні аспекти екологізації виробництва, в т. ч. сільськогосподарського, розглядали в своїх працях вчені-економісти: Багорка М.О., Бігдан О.В., Бутко Н.В., Гуторов О.І., Капталан С.М., Зіновчук Н.В., Літвінов О.С., Матукова Д.Г., Новікова О.С., Пугачова Н.С., Саблук П.Т., Трегобчук В.М., Ходаківська О.В., Чорна Н.П., Швиданенко Г.О., Яцков В.С. та інші. Проте глобалізаційні процеси в світі, що безпосередньо впливають на агросектор, зумовлюють пошук напрямів виробництва конкурентоспроможної аграрної продукції, з врахуванням екологічних пріоритетів та механізмів їх забезпечення, що потребують постійного та більш ґрунтовного дослідження.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідження особливостей процесу екологізації сільськогосподарської діяльності з метою удосконалення механізмів екологізації аграрного виробництва в сучасних умовах господарювання.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сучасні процеси глобалізації мають безпосередній вплив на розвиток підприємств аграрного виробництва, який не можливий без дотримання екологічних норм. Наразі екологізація аграрного виробництва повинна виступати засобом подолання як екологічної, так і економічної криз їх функціонування [2], акцентуючи увагу на пріоритетності екологоорієнтованої діяльності підприємств аграрного сектору.

Екологізацією називають "процес безупинного і послідовного розроблення та впровадження у виробничі процеси нових технологічних і управлінських заходів, які дають змогу підвищувати ефективність використання природних ресурсів зі збереженням чи поліпшенням якості довкілля" [3]. Еко-

логізація агросектору забезпечує виробництво екологобезпечної сільськогосподарської продукції та є основою вирішення екологічних проблем цієї галузі. Так, екологічне аграрне виробництво передбачає застосування передових технологій щодо вирощування продукції агросектору без використання шкідливих речовин, якими є пестициди, гормони росту, мінеральні добрива чи засоби захисту рослин у великих дозах тощо [4]. Звідси екологізація аграрного виробництва повинна бути спрямована на використання таких методів і способів господарювання, які не призводять до розвитку негативних екологонебезпечних явищ у агроєкосистемах або запобігають їх виникненню. У цьому має полягати основна її місія. Якщо процеси деградації навколишнього довкілля уже мають місце, тоді постає потреба в розробці комплексу заходів, що міститимуть екологоспрямовані організаційно-технологічні та управлінсько-адміністративні рішення щодо їх усунення, нейтралізації та забезпечуватимуть відтворення навколишнього природного середовища в цілому або окремих його складових [5].

Забезпечити підвищення ефективності функціонування екологоорієнтованих підприємств аграрного сектору можна за рахунок впровадження новітніх технік і технологій, які є екологобезпечними, ресурсо- та енергоощадними, інноваційних розробок, досягнень науки і техніки з одночасною екологізацією освіти і виховання та суспільного мислення в цілому. Звідси випливають завдання екологізації аграрного виробництва, які полягають не лише у забезпеченні збереження стабільності агроєкосистем та досягнення гармонійного розвитку підприємств агросектору, а й у зміцненні екологічної безпеки країни, зниженні економічного збитку і природоохоронних витрат, відтворенні природних ресурсів, отриманні якісної екопродукції тощо [6].

Сучасна екологічна спрямованість розвитку підприємств аграрного сектору може результативно проявлятися через поєднання економічної мотивації аграрного виробництва, соціальної відповідальності сільгосптоваровиробників та нових аспектів зацікавленості представників агробізнесу. Крім того, пріоритетною основою ведення екологоорієнтованої діяльності підприємств повинна виступати екологічна домінанта їх аграрного господарювання. Слід зауважити, що важливе місце в системі удосконалення екологічних показників функціонування підприємств аграрного виробництва надається впровадженню сучасних принципів та інноваційних методів управління якістю та безпечністю продукції, а також усіх виробничо-господарських процесів, що супроводжують виробничу діяльність та споживання екологічної аграрно-промислової продукції.

З метою досягнення екологічної безпеки виробничо-господарської діяльності підприємств агросектору та їх збалансованого економічного розвитку необхідно формувати механізми екологізації аграрного виробництва та вдосконалювати їх функціонування і управління в межах підприємств.

Механізмом слід називати систему взаємопов'язаних і взаємодіючих процесів або інструментів, які спільно виконують певне завдання або досягають відповідної мети. Для забезпечення процесу екологізації аграрного виробництва задіюють економічний механізм, фінансовий механізм та механізм державної підтримки розвитку екологоорієнтованої діяльності (рис. 1).

Економічний механізм екологізації можна розглядати як комплексний набір елементів, які впливають на економічні інтереси суб'єктів господарювання і враховують зовнішнє та внутрішнє середовище. Основним економічним інтересом суб'єкта господарювання є задоволення потреб екологічного ринку, що дозволяє підприємствам отримувати позитивний кінцевий фінансовий результат від своєї діяльності, тобто прибуток [7].

Залежно від інструментарію впливу на провадження природоохоронної діяльності підприємств агросектору виокремлюють декілька видів економічних механізмів (рис. 2).

Розглядаючи виокремлені види економічного механізму, слід зазначити, що серед примусових виділяються економічні та неекономічні важелі впливу. Так, серед економічних важелів зазвичай акцентують увагу на податкових інструментах, а неекономічні, в свою чергу, включають в себе необхідність дотримання норм екологічного та земельного законодавства, а також вимог щодо стандартизації аграрно-промислової продукції та виробничих процесів в межах підприємств.

Стимулюючий (заохочувальний) економічний механізм екологізації аграрного виробництва в межах економічних інструментів спрямований на цінове стимулювання, пільгове оподаткування та кредитування, надання субсидій та безвідсоткових позик, а через неекономічні важелі забезпечується державна підтримка аграрних підприємств, їх інформаційне забезпечення та формування програм розвитку.

Ринкові механізми екологізації сприяють створенню екологічних брендів та ринку екобезпечних товарів, забезпечують екологічне просування та поліпшення іміджу сільськогосподарських підприємств тощо.

Загалом, механізми екологізації аграрного виробництва включають в себе різноманітні

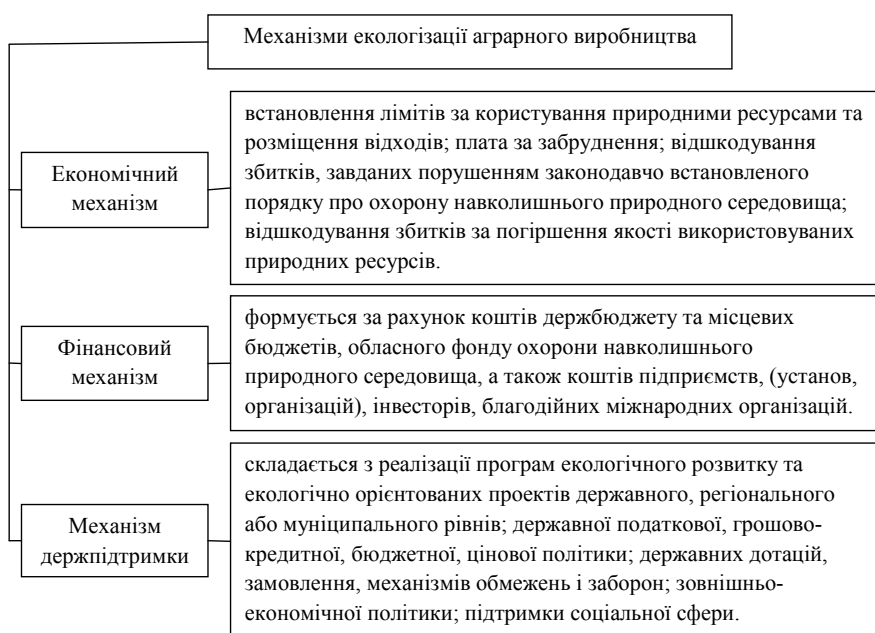

Рис. 1. Механізми екологізації сільськогосподарського виробництва

Джерело: сформовано автором на основі [8; 9].

інструменти та важелі впливу, які спільно спрямовані на зменшення негативного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля та підтримку сталого розвитку аграрного сектору. Крім того механізми екологізації аграрного виробництва повинні враховувати різні аспекти економіки, науки, освіти та регулювання з метою досягнення екологічно сталих та природоохоронних цілей у сільському господарстві. Такі механізми постійно потребують поліпшення у розвитку і оптимізації системи заходів та інструментів, спрямованих на досягнення більш ефективної екологічної сталості у сільському господарстві та зменшення негативного впливу аграрної діяльності на навколишнє середовище через впровадження новітніх технологій, розробку більш точних та ефективних методів виробництва аграрної продукції, а також удосконалення законодавчої бази та регулювання в галузі екології та сільського господарства.

ВИСНОВКИ

Внаслідок активізації та інтенсифікації впливу людини на навколишнє середовище, екологічні проблеми стають більш загостреними. Тому необхідно

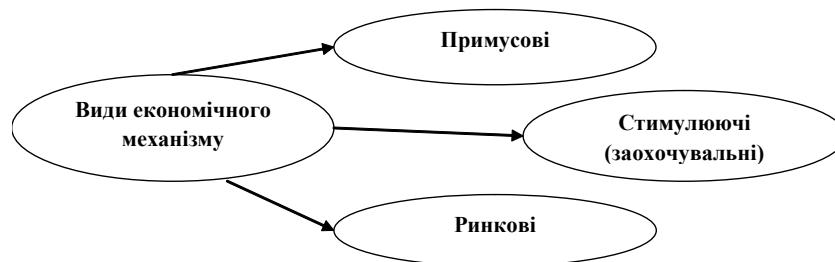

Рис. 2. Види економічних механізмів екологізації аграрного виробництва

об'єктивно враховувати екологічні аспекти виробничої діяльності окремих економічних суб'єктів підприємництва у контексті сталого розвитку та збалансованого природокористування. Для досягнення цих цілей варто впроваджувати заходи, що сприяють використанню чистих технологій та передових методів виробництва, які зменшують негативний вплив на навколишнє середовище, розвитку екологічної освіти та свідомості серед співробітників підприємств, а також підтримці державних ініціатив та створення сприятливих умов для їх екологічно відповідальної діяльності тощо. Також важливим виступає дослідження механізмів екологізації аграрного виробництва з метою забезпечення екологічного розвитку виробничої діяльності підприємств як основи формування системи продовольчої безпеки України. Вони повинні забезпечити створення умов, що допоможуть узгоджувати економічні і екологічні інтереси сільськогосподарських підприємств через відповідне застосування економічних важелів та стимулів. Перспективами подальших наукових досліджень стане розробка механізму екологізації виробництва для сільськогосподарських підприємств.

Література:

1. Багорка М.О. Стратегічний аналіз основних факторів макро— і мікросередовища аграрного виробництва на шляху до екологізації. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 12. С. 14—19.
2. Бутко Н.В. Екологізація виробництва як інноваційний напрям розвитку вітчизняних суб'єктів підприємництва. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія "Економічна". 2022. Вип. 103. С. 77—83.
3. Швиданенко Г.О., Матукова Д. Г. Удосконалення механізму державного регулювання процесів екологізації гірничо-збагачувальних підприємств. Електронний журнал "Ефективна економіка". 2014. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2801>. (дата звернення: 4.10.2023).
4. Чорна Н.П. Екологічне аграрне виробництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку. Інноваційна економіка. 2012. № 1. С. 116—119.
5. Бігдан О.В., Хомаківська О.В. Теоретико-методологічні основи економічного механізму екологізації аграрного виробництва. 2013. С. 245—258. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf>. (дата звернення: 24.09.2023).
6. Пугачова Н.С. Теоретико-методологічні підходи до державного управління екологізацією аграрного виробництва. Інвестиції: практика та досвід. 2020. № 23. С. 157—162.
7. Літвінов О.С., Капалан С.М. Сутність та види механізмів в економіці. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. Вип. 6 (11). С. 146—149.
8. Багорка М.О. Основні напрями та механізми екологізації аграрного виробництва. Науковий вісник Ужгородського національного університе-

ту. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 16. С. 13—16.

9. Багорка М.О., Сергієнко А.А. Екологізація виробництва аграрних підприємств як інноваційна складова їх розвитку. Економічні студії. 2021. Вип. 3 (33). С. 7—11.

10. Новікова О.С. Ефективність механізмів екологізації сільськогосподарського виробництва: сучасні орієнтири. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2014. Вип. 8. С. 222—225.

References

1. Bahorka, M.O. (2017), "Strategic analysis of key factors macro and micro agricultural production towards ecologization", *Naukovy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 12. pp. 14—19.
 2. Butko, N. V. (2022), "Ecologization of production as an innovative direction for the development of domestic business entities", *Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina*. Seria Ekonomichna, vol. 103, pp. 77—83.
 3. Shvydanenko, H. O. and Matukova, D. H. (2014), "Improvement of state regulation of greening mining enterprises" [Online], *Efektivna ekonomika*, vol. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2801> (Accessed 4 Oct 2023).
 4. Chorna, N. P. (2012), "Ecological agricultural production in Ukraine: problems and prospects for development", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1, pp. 116—119.
 5. Bihdan, O.V. and Khodakivs'ka, O.V. (2013), "Theoretical and methodological foundations of the economic mechanism of environmentalization of agricultural production", [Online], available at: <https://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf> (Accessed 24 Sept 2023).
 6. Puhachova, N. S. (2020), "Theoretical and methodological approaches to state management of greening of agricultural production", *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 23, pp. 157—162.
 7. Litvinov, O. S. and Kaptalan, S. M. (2017), "The essence and types of mechanisms in the economy", *Shhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, vol. 6 (11), pp. 146—149.
 8. Bahorka, M. O. (2017), "Main directions and mechanisms of ecology of agricultural production", *Naukovy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu*. Seria: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo, vol. 16, pp. 13—16.
 9. Bahorka, M. O. and Serhiienko, A. A. (2021), "Greening of the production of agricultural enterprises as an innovative component of their development", *Ekonomichni studii*, vol. 3 (33), pp. 7—11.
 10. Novikova, O. S. (2014), "Effectiveness of agricultural production greening mechanisms: modern guidelines", *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*. Seria: Ekonomika i menedzhment, vol. 8, pp. 222—225.
- Стаття надійшла до редакції 10.10.2023 р.*